

Кредит технологияси — бу қатъий регламентлаштирилган ўқув жараёни доирасида таълим траекторияларини танлаш ва индивидуаллаштириш асосида билим, қўникма ва малакаларни мустақил ва ижодий эгаллаш даражаларини оширадиган ҳамда билим ҳажмини кредитлар кўринишида белгилашга мўлжалланган таълим технологиясидир.

Кредит тизимига асосланган ўқув жараёнида таълим олувчи ва таълим берувчи позициялари ҳам ўзгаради. Талаба пассив қабул қилувчи позициядан ўқув жараёнининг фаол қатнашчисига айланади. Айни пайтда ўқитувчи роли ҳам кескин ўзгариб, у нафақат ахборот узатувчи, балки талабага ахборотни излаб топиш, уни қайта ишлаш, олган янги билимларни

амалиётда қўллашда ёрдам берувчи вазифаларини бажаради.

Кредит технологиясига кўра ҳар бир ўқув фани бир-бири билан ўзаро узвий боғлиқ ва бири иккинчисидан келиб чиқадиган муаммолар йиғиндиси сифатида ўрганиш учун тақдим этилади, ушбу муаммолар талабалар томонидан мустақил ўрганиб чиқилиши назарда тутилади. Ушбу технологияни қўллаш ўқитувчиларнинг талабалар гуруҳи билан аудитория машғулоти ҳажмини кескин камайитириш талаб этади, айни вақтда талабаларнинг мустақил фаолиятига ажратиладиган соатлар сони ҳамда ўқитувчилар билан индивидуал ишлаш ҳажми ортади.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сон Фармонида 1-илова. // [Конун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси \(www.lex.uz\)](http://www.lex.uz), 2019 йил 9 октябрь "Ўзбекистон Республикаси конун ҳужжатлари тўплами", 2019 йил 14 октябрь, 41-сон, 765-модда.
2. Анализ проблем и перспектив интеграции российской высшей школы в общеевропейское пространство высшего социально-экономического образования: проект Исследование ГУ-ВШЭ [Электронный ресурс] (http://new.hse.ru/sites/projects/bol/text/bolon_process_attachment.pdf).
3. Козырев В.А. Высшее образование России в зеркале Болонского процесса: науч.-метод. пособие для пед. работников вузов / В.А.Козырев, Н.Л.Шубина; Рос. пед. ун-т им. А.И. Герцена. СПб., 2005, —С.429.
4. Астахова Е.В. Активизация самостоятельной учебной работы студентов технического университета в модульно-рейтинговом обучении: дисс... канд. пед. наук / Е.В.Астахова. — Кемерово: 2005.
5. Абдыгаппарова С.Б. Основы кредитной системы обучения в Казахстане. / С.Б.Абдыгаппарова, Г.К.Ахметова, С.Р.Ибатуллин.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада Республикаимиз олий таълим тизимида амалга оширилаётган ислохотлар натижасида жаҳон стандартларига мос юқори малакали кадрларни тайёрлаш, олий таълим муассасаларида таълим сифатининг халқаро эътироф этилишига эришишнинг баъзи томонлари келтирилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрена первоначальная степень подготовки кадров, отвечающих мировым стандартам в процессе реформ системы высшего образования. Приводятся примеры достижений признанных в мировом масштабе в образовательных учреждениях.

SUMMARY

The article deals with the issues of training personal meeting the requirements of world standards in the process of reforms of higher education system. Some achievements reconized on a global scall in educational institutions ase given.

ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ИЖОДҚОРЛИК ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Н.М.Ҳамдамова — таянч докторант

Бухоро давлат университети

Таянч сўзлар: ижодкорлик, қизиқиш, қобилият, дизайн, лойиҳалаш, моделлаштириш.

Ключевые слова: креативность, интерес, умение, дизайн, проектирование, моделирование.

Key words: creativity, interest, skill, design, projecting, modeling.

Республикаимиз таълим муассасаларида замонавий ишлаб чиқариш, фан-техника ва жамият тараққиётининг асосий йўналишлари тўғрисидаги ютуқлардан таълим жараёнида кенг фойдаланишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу эса замонавий ишлаб чиқаришнинг илмий асослари ҳамда фан-техниканинг сўнгги ютуқларидан фойдаланиб, умумтаълим мактабларида политехник таълимни амалга ошириш имконини беради.

Ҳозирги вақтда умумтаълим мактабларида ривожланган тафаккур ва кенг тажрибага эга бўлган ўқувчилар таҳсил олмоқда. Бугунги кун ўқувчилари замонавий компьютерлар, смартфон ва бошқа турли қурилмалардан фойдаланиш қўникмаларига эга бўлиб, улар ўзларининг салоҳиятини оширишда Интернет ва бошқа инновацион техника-технологиялардан кенг фойдаланмоқдалар [4:171]. Ўқитувчилар таълим жараёнида ўқувчиларнинг билим олишга бўлган қизиқишларини орттиришга, салоҳиятини ривожлантиришга, мустақил ижодий ишлаш қўникмаларининг шаклланишига, ижодкорлик қобилиятларини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратиб келмоқдалар.

Ижодкорликка бўлган эҳтиёж психофизиологик жиҳатдан қаралганда бир нечта босқичларда ривожланади. Булардан биринчиси ҳавас — эҳтиёжининг энг содда шакли бўлиб, инсон томонидан

онгли бошқарилади. Иккинчиси нисбатан юқориқос ривожланиш босқичи бўлган хоҳиш ҳам инсон томонидан онгли бошқарилиб, у шахснинг маълум буюм ёки ҳодисага нисбатан муносабатлари мажмуасини ифодалайди. Учинчиси, энг мураккаб босқич бўлган қизиқиш хоҳиши ва у боғлиқ бўлган тушунчалар асосида юзага келади. Қизиқиш ҳаётдаги ташқи таъсирлар, шахс фаолияти ҳамда таълим-тарбия жараёни таъсирида шаклланиб боради [1:82]. Бу ҳолатлар психологик омиллар — диққат, идрок, тушунча хотира, фикрлаш, сезги ва ирода ҳислатларига сезиларли таъсир кўрсатиб, ўқувчиларнинг шахс сифатида шаклланишида муҳим ўрин тутди.

Қобилиятлар фаолият муваффақиятини белгилаб беради. Фаолият муваффақияти бу ишни амалга ошириш, у билан шуғулланиш истагини келтириб чиқаради. Шундан келиб чиқиб, қобилиятлар аниқ бир фаолият билан шуғулланишда иштирок этадилар, кўп ҳолларда эса мотивация шаклланишига тўртки бўлади. Фаолият давомида муваффақиятга эришиш мотивацияни мустаҳкамлайди, маълумки, такрорланувчи мотив, матонатли хатти-ҳаракатлар шаклида, характерга, инсон шахсий хусусиятига айланади. Шундай қилиб, шахсий хусусиятлар ва қобилиятлар бир-бирини тўлдиради, бунда улар ҳам, бошқалар ҳам мотивация, билим ва малака билан фаолиятда ва ўзини тутишда ўзаро муносабатда бўлади [2:23].

Ўқувчиларнинг техник қобилиятларининг ривожланиши мактаб давридан бошланади ва у таълим жараёнининг турли бўғинларида ривожланиб боради ва олий таълим муассасаларида тахсил олаётган даврда давом этиб, техник касбларни эгаллаган даврда яққол намоён бўлади. Асосийси, мактабда ҳар бир ўқувчининг тўғри танловини амалга оширишига ёрдам бериш лозим. Ўқувчининг қизиқиш ва қобилиятини инобатга олиб ўқитувчи унга айнан қайси йўналишни танлашига қўмаклашиши зарур, бу ўқувчиларнинг нафақат махсус қобилиятлари ва балки, уларнинг шахс сифатида шаклланишида муҳим ўрин тутди.

Мактабда физика, кимё, технология дарсларида ўқувчиларнинг техник қобилиятларини ривожлантиришга йўналтиришни дарс ва дарсдан ташқари машғулотларда ривожлантириш мумкин. Техника билан шуғулланишга бўлган ўқувчиларнинг қизиқиши, истаги ва мойиллиги уларнинг техник касблар билан боғлиқ касбий мақсадларини аниқлаб беради [3:11]. Шунингдек, физикадан дарс ва дарсдан ташқари машғулотларда ўқувчиларнинг техник қўникмаларини ривожлантириш методик тизими модели таркибий қисми ўз ичига ўзаро боғланган икки тўлдирувчи мақсадларни олади: 1) ўқувчиларнинг техник қўникмаларини ривожлантириш билим, малака ва шахсий хусусиятларни шакллантиришни назарда тутди; 2) мактаб ўқувчилари орасидан техник мутахассисликларни танлашга тайёрлаш таълим йўналиши ва унда таълим олувчиларни муваффақиятли ўқишга йўналтириш лозим бўлади.

Ҳар қандай муаммони ҳал қилишни кишилар икки йўл билан амалга оширишлари мумкин.

1) аниқ стандарт ечимлар, умумий қабул қилинган схемаларни (бошқарув даражасини) қўллаш орқали;

2) мақсадга эришиш учун янги усулни ихтиро қилиш (яратиш, лойиҳалаш) ёки қурилишнинг барча элементларини янги, ўзига хос усулда (ижодий даража) амалга ошириш.

Ижод тушунчасига турли хил ёндашувлар мавжуд. Ижодкорлик – бу сифат жиҳатидан янги нарсани юзага келтирадиган ва ўзига хослиги ҳамда ижтимоий-тарихий ўзига хослиги билан ажралиб турадиган фаолият тури ҳисобланади. Ижодкорлик жараёни ҳар доим босқичма-босқич амалга оширилади ва қуйидаги тартибларни ўз ичига олади:

1) фикрнинг зиддияти, яратилиши ва асосланишидан хабардор бўлиш;

2) топшириқларни техник жиҳатдан ишлаб чиқиш ва у бўйича амалий ишлар бажариш;

3) ишда объектни синаб кўриш ва ижодий қарор натижасини баҳолаш.

Ўқувчилар ижодкорлик фаолиятини ташкил қилишда икки ўзаро боғлиқ вазифани эътиборга олиш лозим. Уларнинг биринчиси – ўқувчилар ижодкорлик фаолиятида мустақил фикрлашни ривожлантириш, билим эгаллашдаги интилувчанлиги, илмий дунёқарабини шакллантирилиши билан; иккинчиси – ўзлаштирилган билимларни таълимда ва амалий фаолиятда мустақил қўллаш олишга ўргатиш билан белгиланади. Ижодкорлик ўқувчилар эгаллаётган билимларнинг мустақамлиги ва мукамаллигини таъминлаш, уларда фаол ва мустақил фикрловчи шахс хислатларини шакллантириш, ақлий қобилиятларини ривожлантиришга хизмат қилувчи фаолият тури ҳисобланади.

Катталарнинг ижодий фаолияти кўпинча объектив ва ижтимоий кўринишдаги янгиликларни кашф этиш билан тугалланса, ўқувчилардаги бундай ижодий фаолият натижалари кўпинча субъектив ҳамда хусусий кўринишдаги янгиликларни яратиш билан ниҳоясига етади. Шуни алоҳида таъкидлаш зурурки, айрим ҳолларда ўқувчиларнинг ижодий фаолияти ҳам

объектив янгиликларни яратиш билан боғлиқ бўлиши мумкин. Шунга кўра болалардаги, яъни ўқувчилардаги ижодкорлик қобилиятини шартли равишда уч хил даражага бўлиш мумкин:

1-даража – қуйи даража. Бунда ўқувчилар томонидан топиладиган янгиликлар асосан субъектив кўринишда бўлади. Яъни бунда ўқувчилар илгаридан маълум бўлган янгиликларни бошқатдан “кашф” этадилар. Натижада, бу янгилик фақат шу ўқувчининг ўзи учунгина янгилик бўлади. Бироқ бу жараён ҳам осон кечмайди. Мазкур жараёнда ҳам ўқувчи кучли психологик ҳолатларни – масала моҳиятини тушуниш, англаш, тасаввур этиш, масала ечимини кидириш, айрим ечимларни таққослаш каби жараёнларни бошидан кечиради [1:93]. Шу сабабли, гарчи, натижа илгаридан маълум бўлса ҳам, айнан шу натижага келишнинг ўзиёқ ўқувчида келгусида уни объектив ижодий фаолиятга ўтиши учун замин бўлиб хизмат қилади.

2-даража – ўрта даража. Бунда ўқувчилар томонидан топилган янгиликлар ҳам субъектив, ҳам объектив кўринишларда бўлади. Яъни, бу даражага эришган ўқувчиларда янгилик яратиш усуллари бир мунча яхши эгаллаганлик, янгилик яратиш соҳасида бир мунча тажрибалар тўпланган ҳолатларини кузатиш мумкин [1:94]. Шу даражага эришган ўқувчиларга келгусида яхши эътибор берилса, уларнинг ижодкорлик қобилиятлари янада ривожлантирилса – улар айрим қийинчиликларни енгиб ўтиб, учинчи, яъни энг юқори даражага чиқа оладилар.

3-даража – юқори даража. Бунда ўқувчиларнинг топан янгиликлари асосан объектив кўринишда бўлади. Бироқ бу даражага эришиш осон эмас. Бунинг учун аввало ўқувчининг ўзида интилиш, қизиқиш бўлиши, ўқитувчи эса буни ўз вақтида пайкай олиши ҳамда ўқувчининг ижодкорлик қобилиятини ўстириш тадбирларини амалга ошириб бориши керак [1:94].

Ўқувчиларни ижодий фаолиятга жалб этиш бўйича асосий психологик-педагогик талабларни бажариш билан бирга бундай фаолиятнинг мазмунига қўйилган мақсадга ва ўқувчиларнинг ёшига мувофиқ методларни танлаш ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Ўқувчиларни ижодкорлик қобилиятларини ривожлантиришнинг қатор самарадор методлари аниқланган, уларга қўйиладиган қиради: Лойиҳалаш – лойиҳани ишлаб чиқиш ва асослаш. Лойиҳалаш натижаси – ишлаб чиқиладиган объектнинг лойиҳаси (матнлар, графиклар, чизмалар, ҳисоблар, моделлар ва бошқалар). Лойиҳалаш жараёни қуйидагича ифодаланиши мумкин: 1) илмий изланиш, мўаммонинг энг яхши ечими; 2) топшириқ таъйини (асосланиши); 3) техник таклиф (олдиндан дизайн); 4) контур дизайни; 5) техник дизайн; 6) ишчи дизайн. Конструкциялаш – режалаштирилган объект (тизим) ва ишчи расмларни амалга оширишнинг батафсил схемасини ишлаб чиқиш. Биринчи навбатда дастлаб чизмалар ва ҳисоб-китоблар асосида прототип тайёрланади. Ишчи чизмалар ва техник ҳужжатлар уларни ишлаб чиқаришда фойдаланиш учун тузилади [5:42].

Буюмларни конструкциялаш, манипулятив конструкциялаш, маълумотлари қисқартирилган техник ҳужжатларни қўллаш, ижодий масалаларни ҳал қилиш, ижодий топшириқларни бажариш, илгари тайёрланган конструкцияларни ўзлаштириб, ишларни қайта бажариш, ҳаёлий эксперимент, техник воситалар (шу жумладан тренажёрлар, компьютер дастурлари)дан фойдаланиб камчиликларни тузатиш кабиларни ўз ичига олади.

Моделлаштириш – объектларни уларни моделлари бўйича ўрганиш, ҳақиқатдан мавжуд бўлган объектлар, жараёнлар ёки ҳодисаларнинг моделларини қуриш ва ўрганиш, бу ҳодисаларнинг изоҳларини олиш,

шунингдек, тадқиқотлар қизиқтирадиган ходисаларини баъорат қилиш.

Моделлаштириш жараёни қуйидагиларни ўз ичига олади:

- расмийлаштириш (моделлар дизайни ва конфигурацияси, моделлар тизимлари ва тизимлар моделлари);
- ўзини моделлаштириш (турли вазифаларни белгилаш ва уларни модел асосида ҳал қилиш);
- симуляция натижаларини талқин қилиш, мавжуд реал тизимлар билан интеграция қилиш.

Ишлаб чиқариш шароитларида янги машиналар яратиш жараёнини ҳам ўқув устахоналари ва тўғарак машғулотлари хоналарида техник моделларни ясаш жараёни ҳам қуйидаги жиҳатларни ташкил қилади: техник мақсаднинг (машиналар) механизмлар

конструкциясини, моделлар ясаш фикрининг вужудга келиши: техник мақсадга техник талаблар қўйиш: конструкция эскизларини тузиш ва муҳокама қилиш, технологик жараёни ишлаб чиқиш ҳамда керакли материаллар ва асбоб-ускуна, зарур жиҳозларни танлаш; мўлжалланган буюм деталларини тайёрлаш ва узелларга, узелларни буюмларга йиғиш, тайёр жиҳоз ёки мосламани синовдан ўтказиш.

Ўқувчиларда ижодкорлик қобилиятларининг ривожлантирилиш уларда техниканинг турли соҳаларига бўлган қизиқишларини оширади, уларни турли оддий қурилмаларни лойиҳалашдан тортиб, замонавий қурилмалар моделларини ясаш кўникмаларининг ҳосил бўлишига хизмат қилади, ихтирочиликка доир компетенцияларининг ривожланишида муҳим ўрин тутди.

Адабиётлар

1. Каримов И. Мехнат таълими ўқитиш технологиялари. – Тошкент: “Фан ва технология”. 2013, 228-б.
2. Курилева Л.Н. Развитие технических способностей учащихся при обучении физике в основной школе. Дисс...канд.пед.наук. – Москва: 2017, – С. 225.
3. Шарипов Ш. Ўқувчилар касбий ижодкорлиги узвийлигини таъминлашнинг назарияси ва амалиёти: Пед. фан. док. ... дис. автореф. –Т.: 2012, 46-б.
4. Ҳамдамова Н.М. Ўқувчиларнинг ижодкорлик қобилиятларини шакллантиришда муқобил энергия манбалари қурилмаларидан фойдаланиш имкониятлари. // Педагогик маҳорат. 2019, №5. 171-174-б.
5. Jo'rayev N.O., Quliyeva Sh.H. va boshq. Texnik ijodkorlik va dizayn. O'quv qo'llanma. -Toshkent: "Turon Zamin Ziyo", 2015, 240-б.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада фан-техниканинг сўнгги ютуқларидан фойдаланиб, умумтаълим мактаблари политехника таълимини амалга ошириш, ишлаб чиқаришнинг замонавий тараққиёти шароитида ўқувчиларнинг ижодкорлик қобилиятларини ривожлантириш шарт-шароитлари, ўқувчиларнинг ижодий ишларини ташкил этишнинг педагогик ва психологик хусусиятлари тўғрисидаги қарашлар баён қилинади. Шунингдек, ўқувчилар ижодкорлик қобилиятларини ривожлантириш даражалари, ўқувчиларнинг ижодкорлик қобилиятларини турли қурилмаларни лойиҳалаш ва ясаш орқали ривожлантириш имкониятлари ёритилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы использования политехнического образования в общеобразовательных школах, развитие творческих способностей учащихся в условиях современного производства, педагогические и психологические особенности организации творческого труда учащихся, использование новейших достижений науки и техники. Рассматриваются также уровни развития творческих способностей учащихся, возможности развития их творческих способностей посредством проектирования и конструирования различных устройств.

SUMMARY

The article discusses the use of polytechnic education in secondary schools, the development of creative abilities of students in modern production, the pedagogical and psychological features of the organization of creative work of students, the use of the latest achievements of science and technology. It also covers the levels of development of students' creative abilities, the possibilities of developing students' creative abilities through the design and construction of various devices.

БОЛАЛАРНИ СПОРТГА ЖАЛБ ҚИЛИШДА АЁЛЛАРНИНГ ЎРНИ

А.Хожаметов – мустақил тадқиқотчи

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: хотин-қизлар спорти, соғлом турмуш тарзи, репродуктив соломатлик, жисмоний тарбия, оммавий спорт.

Ключевые слова: женский спорт, здоровый образ жизни, репродуктивное здоровье, физическая культура, популярные виды спорта.

Key words: Women's sport, healthy lifestyle, reproductive health, physical education, popular types of sport.

"Фарзандлари соғлом юрт қудратли буўлур" Юртбошимиз айтган ушбу сўзлар бугун жуда катта аҳамиятга моликлиги барчамизга аён. Фарзандларимизнинг соғлом ўсишида эса жисмоний тарбия ва спортнинг ўрни бекиёс. Жамиятнинг эртаси баркамол, кўчли ёшларимиз қўлида бўлмоғи учун қизларимизни, айниқса, қишлоқ қизларини спортга жалб қилиш зарурлиги, оналар соғлиги сўнгра болалар соғлиги ҳақида ўйлаш давр талаби бўлиб турибди. Бу йўлдаги саъй-ҳаракатлар, аввало, қизлар ўртасида тарғиботни кўчатириш, соғлом авлодни баркамол қилиб тарбиялаш, жамиятга соғлом она-бола етказишда аёл мураббийларнинг ўрни ғоят муҳим. Демак, бу борадаги барча ҳаракатлар аёл мураббийларни тайёрлаш, қизларни спортга жалб қилиш, соғлом турмуш тарзини шакллантиришдан бошланади.

Республикаимиз мустақилликка эришгандан сўнг жамиятимизда юз бераётган туб ижтимоий-сиёсий ва маънавий ўзгаришлар умуминсоний кадриятлар тизимида инсоннинг барча шахсий эҳтиёжлари, талаблари ва манфаатларини, айниқса, ўсиб келаётган ёш авлоднинг маънавий-ахлоқий ва жисмоний имкониятларини янада кўтаришни тақозо этади [1].

Мамлакатимиз келажаги учун соғлом авлодни тарбиялаш ҳамда вояга етказишда жисмоний тарбиянинг аҳамияти жуда катта. Сунгги йилларда спорт ва жисмоний тарбия ёшлар ҳаётининг ажралмас қисмига айланиб бориши билан бир қаторда, хотин-қизлар спортига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Республикаимизда бу борада амалга оширилган салмоқли ишлар натижасида истиқлолнинг илк йилларида "Соғлом авлод учун" халқаро хайрия жамғармаси ташкил этилганлиги, оналар ва болалар саломатлиги учун кураш йўлида бир қанча тадбирлар амалга оширилганлигини қуриш мумкин. Биринчи давлат мукофотининг "Соғлом авлод учун" деб аталгани, "Аёллар йили", "Оналар ва болалар йили" деб эълон қилиниши ва давлат дастурларига киритилгани соғлом авлодни яратиш йўлидаги узоқ мақсадларни кўзлаб қилинган хайрли қадамлардир [2].

Бугунги кунда мамлакатимизда амалга оширилаётган, айнан хотин-қизларни спортга жалб қилиш, мунтазам шуғулланишлари учун керакли шарт-шароитлар билан таъминлаш, соғлом авлод яратиш йўлида қилинаётган мақсадли ишлар мисолида мамлакатимиз раҳбари томонидан алоҳида эътибор